

Лавріненко Олександр Андрійович,

доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу теорії і практики педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ, Україна

ДОМІНАНТНІ АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗМІСТУ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

«Цінність» відноситься до таких загальнонаукових категорій, методологічне значення яких особливо значуще для сучасної педагогіки, бо вона уособлює в собі один із визначальних смислів суспільної думки, вона широко використовується у філософії, соціології, психології і педагогіці для означення об'єктів, явищ, процесів, їх властивостей, а також абстрактних ідей, які втілюють у собі моральні ідеали і виступають у якості еталонів повинного й бажаного суцього. В сучасних реаліях воєнного стану зовсім невелика кількість громадян реально уявляють справжню небезпеку аксіологічної війни. Можна поправу стверджувати: лише цінності структурно конституують саму громадянськість, саму суб'єктивність індивідуума, а тому їх руйнування негативно впливає на всі без винятку напрями життя людини і суспільства.

Неспростовною стає теза про те, що основою процвітання і благополуччя держави є не інформаційна агресія проти інших країн, а достатньо сильна внутрішня політика, розвиток моральних принципів і моральних норм, комфортна психологічна обстановка в державі. І. Зязюн, ведучи мову про побудову психолого-педагогічної науки на ціннісних засадах, зауважував: «Незнання практичних шляхів відтворення ціннісного світу громадян і ефективного забезпечення аксіобезпеки пов'язано з нерозумінням масштабу і причин аксіокатастрофи, що в свою чергу визначається причиною нерозуміння організуючої, конструюючої і системо-утворюючої ролі цінностей у внутрішньому світі людини і в міжособистісному просторі співтовариств» [2].

У наш час в силу цілого ряду обставин увага до ціннісного виховання практично зникла. Це притаманно й сучасній психолого-педагогічній науці, де налагодження ансамблю ідеалів і цінностей у більшості випадків пускається на самоплив. Ми стали невимушеними свідками того, як світ «варваризується», а педагогіка і психологія, в переважній більшості, стають «вбивчо-ззелюдненими» дисциплінами, позбавленими розгляду основних суб'єктів учіння – вчителя і учня, викладача і студента. По своїй суті психолого-педагогічна освіта сьогодні має стати аксіологічною, виходячи за межі свого простору, акумулюючи в

собі українську історичну пам'ять. Сила-силенна горе-науковців, які сьогодні, відпрацьовуючи брудні грантові кошти, спрямовані на знищення цінностей у психолого-педагогічній підготовці, заперечуючи ціннісні поняття в педагогіці і психології й підмінюючи їх цифровізацію, ШІ та іншими фактично вбивають, обезопочуттєвлюють національну педагогіку й психологію, знищуючи українську традицію і культуру в цій царині. Особливо в криваві часи російсько-української війни ХХІ століття психолого-педагогічна освіта має базуватися на життєтворчих національних орієнтирах, стати не виключно інформаційною, а ціннісною (аксіологічною). Обстоюючи ідеї аксіологічної спрямованості змісту сучасної психолого-педагогічної освіти, академік Г. Філіпчук звертає увагу на феномен безперервного морального просвітництва педагогіки і психології. Вчений відзначає: «Величний Й. Песталоцці свого часу обіймав найвищу освітню посаду (на кшталт Міністра освіти), яка мала назву «Національний учитель учителів». От якби сучасного українського Міністра освіти і науки так називали! Тоді б найвищою цінністю стала книга, тоді було б зрозумілим, яка цінність у суспільстві є вчитель. Буде велика біда, якщо ми цього не усвідомимо!» [5].

Психолого-педагогічна підготовка у ЗВО має спрямовуватися на те, щоб майбутні вчителі, вихователі, батьки були здатними виховувати не лише «голову» дитини, а й її серце. Курси педагогіки і психології повинні бути спрямованими на формування здатності пізнання не тільки розумом, а й душею. Але, наші горе-реформатори освітньої галузі, які живуть у грантово-вбивчій реальності, сповідуючи принципи «цвинтарної педагогіки», знищуючи по-суті національне, українське, людське у змісті психолого-педагогічної науки далекі від сповідання одвічного принципу: «Перш ніж щось зробити в освіті – подумай: як це вплине на сім наступних поколінь!».

Можна лише констатувати прикру обставину, що демонструє сьогодні значне скорочення психолого-педагогічної підготовки у ЗВО, бо часто-густо непрофесійне прагнення далеких від системи освіти керманців реформувати освітню галузь, зводиться до певних формальностей, «сліпого копіювання» західноєвропейської освітньої системи чи американської без урахування національних психолого-педагогічних надбань, ментальності українського народу, його традицій та культурного поступу.

Беззаперечним є те, що українській освітній діяч лише тоді сприяє соціальному прогресові, коли його загальна, професійна, духовна культура розвиваються випереджуючими темпами порівняно із підростаючим поколінням, студентами, вихованцями й вимогами, які ставить перед цим поколінням час. Діалектика сучасного суспільного поступу породжує суперечливу, як на наш погляд, ситуацію, за якої пересічний викладач психолого-педагогічних дисциплін відчуває своє власне відставання від вимог часу. А це виявляється у тому, що потенціал педагога ЗВО зріс, але

різниця потенціалів сучасного студента і викладача зменшилась. Спостерігається різке зростання опору студентів до тих викладачів курсів педагогіки і психології, які не характеризуються високим рівнем професійної підготовки, необхідними діловими й професійними якостями. Разом із тим, можемо констатувати, що у сучасних ЗВО змінюється на гірше й ставлення студентів до авторитету викладачів.

Реформування вищої психолого-педагогічної освіти вимагає нових підходів до розбудови власне аксіологічного (ціннісного) складника системи національної вищої освіти, що ґрунтується на засадах уваги й поваги до людської особистості. Виходячи із аксіологічних пріоритетів, психолого-педагогічна освіта має стати практичним людинознавством, своєрідною педагогічною антропологією. Аксіологізація і гуманізація психолого-педагогічної освіти виводить за межі традиційних уявлень про неї, як про систему трансляції студентам певної суми знань та відповідних компетентностей. Це, передусім, полягає у подоланні інфантильності студентів і викладачів по відношенню до філософських, морально-духовних основ педагогічної діяльності-дії, осмислення її як сфери моральної творчості, світоглядного (смісложиттєвого) та естетичного (почуттєвого) самовизначення [3].

В часи боротьби за українську державність з російським агресором суспільство ставить вимоги масштабної творчої особистості викладача психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО, який достеменно глибоко і всебічно володіє досягненнями наук про людину, закономірностями її розвитку, новітніми педагогічними технологіями, сучасними цифровими технологіями і, беззаперечно – мистецтвом спілкування. Нині викладач курсів педагогіки і психології покликаний уособити в собі нагромаджені загальнолюдські цінності, всебічно знати національні, культурні, історичні, фольклорні традиції українського народу, його мову як найсуттєвіший виразник глибинної народної психології. Освіта і виховання студентської молоді набуває характеру стратегічної проблеми державного значення і вища школа зараз є чи не єдиною твердиною, яка держить потужну своєрідну «аксіологічну оборону» проти нових «ідеалів» усебічної реалізації сексуально-фінансових інстинктів і агресивної ситості. Гуманізація, індивідуалізація, нові концепції освіти вже знайшли своє місце в практиці роботи педагогічних, технічних, юридичних, медичних та інших вищих закладів освіти України. Головна мета психолого-педагогічної підготовки – виховати не «нову людину», а людину порядну, патріота, громадянина, гуманіста. І ось тут аксіологічний складник системи психолого-педагогічної освіти має стати визначальним, а програми і плани підготовки майбутніх фахівців мають враховувати зміст ціннісно-сміслового фактору етнічності, що, мав би виявлятися в наступному:

- збагаченні педагогічного процесу культурно-історичним змістом різних етнічних традицій і, відповідно, вихованні толерантного й адаптаційного світогляду майбутніх викладачів ЗВО;

- використанні в освітньому процесі апробованих і сталих елементів народної педагогіки, етикету, сімейних традицій і цінностей національних культур в умовах кризи духовності;

- створенні додаткового «фону довіри», освітніх і виховних стимулів на базі єдиної етнічності в системах «педагог – студент», «студент – студент» тощо.

Але, як показує практика, існує цілий ряд ризиків, бо власне сам фактор етнічності приховує у собі і деякі чинники дезінтеграції:

- сама етнічність, як форма ідентифікації особистості, створює підвалини для несуміщення світогляду й ціннісних чинників, що, відповідно, стають основою конфліктних ситуацій міжособистісного, особистісно-групового і міжгрупового типів людських взаємин;

- етнічність стає більш важливим фактором у процесі соціалізації особистості, на відміну від загальнолюдських цінностей і норми моралі, особливо в умовах кризового, катастрофічного розвитку суспільства;

- кризу національної самоідентифікації студентської молоді, відмову від своєї національності, незнання рідної української мови, історії народу, традицій самобутньої культури. Саме у цьому контексті особливої актуальності набувають проблеми виникнення й розвитку полікультурного освітнього простору в поліетнічному українському суспільстві [4].

Таким чином, сучасна психолого-педагогічна освіта не в повній мірі реалізує цілісну проблему формування й розвитку ціннісних орієнтацій майбутнього фахівця у процесі його професійно-педагогічної підготовки. У змісті психолого-педагогічної підготовки категорії цінність належить особливе місце, як фундаменту, на який спираються всі інші компоненти системи. Цінності – це духовні феномени, що мають особистісний смисл і виступають орієнтирами людської поведінки та формування життєвих і професійних установок студентів.

Викладачі курсів педагогіки і психології мають утверджувати в своїй діяльності національні цінності, що є своєрідними похідними від загальнолюдських, національно-духовних та матеріальних цінностей будь-якого суспільства і його народу, бо саме ці цінності зумовлюють вибір тих педагогічних цінностей, що здатні скласти систему аксіологічних пріоритетів. Вони активно стимулюють розвиток теорії і практики психолого-педагогічної освіти. Можна з упевненістю стверджувати: національні цінності лише тоді стають цінностями освіти, коли не допускають протиставлення однієї дитини іншій при належності до різних національностей, коли навчають кожну з них розуміти і підтримувати національні почуття, відчувати і бачити велич й історичне значення внеску кожного народу в культуру і духовний розвиток людства.

У «Білій книзі національної освіти України» зверталася увага на те, що саме звернення до національних цінностей сприяє більш глибокому підходу до виявлення якісної своєрідності, специфічно провідних аксіологічних орієнтирів освіти, характерних для різних націй, і разом з тим більш чіткого визначення їх співвідношення з педагогічними цінностями світового загальнолюдського значення [1].

Список використаних джерел інформації:

1. Біла книга національної освіти / Т. Ф. Алексеєнко, В. М. Аніщенко, Г. О. Балл [та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Кременя ; НАПН України. Київ, 2010. 340 с.
2. Зязюн І. А. Динаміка парадигм у гуманітарних науках // *Kształcenie zawodowe: pedagogika i psychologia = Професійна освіта: педагогіка і психологія* : пол.-укр.-пол. щорічник / за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. Ченстохова ; Київ, 2011. Вип. 13. С. 39–48.
3. Зязюн І. А. Криза цінностей – катастрофа суспільств і держав // *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. пр. Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2010. Вип. 2. С. 7–9.
4. Лавріненко О. А. Формування провідних цінностей викладача закладу вищої освіти // *Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього викладача закладу вищої педагогічної освіти до професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ipood.com.ua/e-library/teorya--praktika-pdgotovki-maybutnogo-vikladacha-zakladu-vischo-pedagogchno-osvti-do-profesyono-dyialnost-v-umovah-cifrovzac-susplstva> (дата звернення: 20.03.2026).
5. Філіпчук Г. Г. Виступ на вебінарі «Національно-культурний компонент змісту підготовки сучасного вчителя: реалії і виклики» / Відділ змісту і технологій педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. 27 березня 2026 р. Режим доступу: <https://surl.li/nafulx> (дата звернення: 29.03.2026).